

Om den nationalekonomiske og statistiske Universitets-Undervisning.

Af Aleksis Petersen.

I.

Om Udvikling af Selvvirksomhed hos de Studerende.

Tyskernes Skrivelyst er bekjendt nok. Det er en bekjendt Sag, at der i Tyskland aarligt bringes en langt større Masse nationalekonomisk Literatur paa Markedet end i noget andet Land. Er der Nogen, der tvivler herom, kan han jo se efter i et Bogkatalog, for Exempel i Otto Mühlbrechts Oversigt over den samlede stats- og retsvidenskabelige Literatur. For 1877 vil han her finde noteret

1732 tyske	rets- og statsv. Værker
656 franske	—
415 engelske	—
259 italienske	—
250 danske, svenske og hollandske	—
78 spanske	—

For foregaaende Aar vil der findes tilsvarende Tal*). Ret talende Tal; — det vil sige med Hensyn til Kvanti-

*) Mühlbrecht: Uebersicht der gesammten staats- u. rechtswissensch. Literatur. Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht.

Om den nationalekonomiske og statistiske Universitets-Undervisning.

Af Aleksis Petersen.

I.

Om Udvikling af Selvvirksomhed hos de Studerende.

Tyskernes Skrivelyst er bekjendt nok. Det er en bekjendt Sag, at der i Tyskland aarligt bringes en langt større Masse nationalekonomisk Literatur paa Markedet end i noget andet Land. Er der Nogen, der tvivler herom, kan han jo se efter i et Bogkatalog, for Exempel i Otto Mühlbrechts Oversigt over den samlede stats- og retsvidenskabelige Literatur. For 1877 vil han her finde noteret

1732 tyske	rets- og statsv. Værker
656 franske	—
415 engelske	—
259 italienske	—
250 danske, svenske og hollandske	—
78 spanske	—

For foregaaende Aar vil der findes tilsvarende Tal*). Ret talende Tal; — det vil sige med Hensyn til Kvanti-

*) Mühlbrecht: Uebersicht der gesammten staats- u. rechtswissensch. Literatur. Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht.

teten! Bogkatalogerne indeholde en Række mere eller mindre velklingende Titler; — men de fortælle Intet om, med hvilken Adkomst Titlerne bæres. De fortælle os, hvor tykke Bøgerne ere; — men de fortælle Intet om det Forhold, hvori Kjærnen staar til Skallen. Men selv om det nu maa indrømmes, at dette Forhold i Tyskland ofte er langt fra at være et heldigt, saa er der dog neppe ret mange Sagkyndige, der betvivle, at ogsaa med Hensyn til Kvaliteten af den statsvidenskabelige Literatur staar Tyskland i Nutiden (ikke i Fortiden) over alle andre Lande. Den franske Literatur kan aldeles ikke tænke paa at indlade sig paa nogen Sammenligning med den tyske, og Englænderne*), der i gamle Dage arbejdede saa udmærket, have først i den allersidste Tid begyndt at vise Tilbøjelighed til at indhente, hvad de have forsømt i den sidste Menneskealder.

Hvad er nu Grunden til den store literære Produktion i Tyskland? Man kan give det foreløbige Svar, at der i Tyskland udbydes saa meget mere nationaløk. Literatur, fordi Efterspørgslen dér er saa meget større. Det er klart nok, at de tyske Forfattere og Forlæggere ikke vilde blive ved med at skrive og forlægge, naar Bøgerne ikke fandt Kjøbere. Man vil vel tilføje, at Forfatterne og Forlæggerne selv have medvirket til at fremkalde den store Efterspørgsel; i Virkeligheden er der til en vis Grad et Vexelvirkningsforhold mellem Produktion og Konsumtion. Danske Forlæggere gjorde vel i at mærke sig, at det dog for en Del staar i deres Magt at fremkalde en større Interesse for nationaløk. Læsning.

*) Cliffe Leslie i Jahrb. f. Nationalök. u. Statist. 1879. Bd. XXXII S. 124.

Men det nævnte Svar er kun et aldeles foreløbigt. Det er ikke meget oplysende at meddele, at Produktionen er stor, fordi Konsumtionen er stor. Der opstaar yderligere Spørgsmaal: Hvorfor er Konsumtionen saa stor? Hvorledes har der i Tyskland udviklet sig en forholdsvis saa stor Evne til at behandle økonomiske Spørgsmaal, og en saa stor Interesse hos Publikum for nationaløk. Lektüre? Og vil denne Interesse holde sig? eller vil den snart igjen fordunste? er den m. a. O. kun ganske overfladisk?

Det sidste Spørgsmaal tør besvares benægtende. I det Hele og Store maa det antages, at Interessen vil holde sig. I det Enkelte kan den svækkes. Det er bekjendt nok, at en meget stor Del af den tyske økonomiske Literatur er helliget det «sociale Spørgsmaal». Dette (eller disse) Spørgsmaal stilles bestandigt paany, og «løses» atter og atter, — eller søges løste. I og for sig vilde det være rimeligt, om Tyskerne snart fik nok af disse «Løsninger» af en Knude, der bestandig forbliver lige gordisk. Men dertil kommer, at nu da den socialistiske Diskussion skal standses ved Politiforanstaltninger, vil den rimelige Følge være en Nedgang i den herhenhørende Literatur. Socialisterne maa jo ikke mere tale eller skrive; — de Andre maa nok, men Monologer blive dog i Længden lidt kjedelige, baade for Talerne og Tilhørerne. Derfor er det ikke nogen urimelig Antagelse, at den literære Produktion i en enkelt Retning vil gaa ned; men forøvrigt er der ingen Grund til at formode nogen større og varigere Tilbagegang: en Betragtning af Forholdene i Tyskland vil neppe bibringe nogen saadan Formodning.

Ved en Undersøgelse af den tyske nationaløkonomiske

Literatur vil man dels kunne skaffe sig Oplysning om Forfatternes Evne til at behandle økonomiske Sager, dels om i hvilken Retning Læsernes Interesse gaar. I sidste Henseende vil man opdage, at omend Interessen selvfølgelig overvejende knytter sig til Spørgsmaal, der staa paa Dagsordenen, og til saadanne Spørgsmaal af den politiske Økonomi, den økonomiske Politik og Finansvidenskaben, der lade sig behandle i Brochurer og i Skrifter, som aabenbart kun ville leve et Døgnliv, — saa er den dog ogsaa, omend i en noget mindre Grad, af en gediegnere Karakter. Hvorledes vilde det være muligt for Forfattere og Forlæggere at blive ved med at udgive det ene Oplag efter det andet af saadanne tunge Værker som Schöffles, Rau-Wagners, Roschers m. fl., — naar de ikke stod ligeoverfor et Publikum med alvorlige Interesser? Og hvor talende er det ikke, at det vedblivende betaler sig i Tyskland at udgive ny Oversættelser af de gamle engelske og andre Klassikere! Af Adam Smiths «Wealth of Nations» er der saaledes i 1878 udkommet mindst to ny tyske Oversættelser. Vilde en saadan Forfatter-, Oversætter- og Forlæggervirksomhed være mulig, naar der ikke i Tyskland fandtes et talrigt Publikum, der med Grundighed og Alvor bestræber sig for at sætte sig ind i Nationaløkonomien?

Men hvori ligger det da, at den nationaløkonomiske Interesse i Tyskland er langt mere omfattende og langt mere dybtgaaende end i noget andet Land? Og hvori ligger det, at der i Tyskland findes et forholdsvis meget stort Antal Forfattere, der ikke blot have Lyst (thi «Skrivelysten» forklarer ikke Alt) men ogsaa Evne, — Forfattere, der med en vel noget tung, men dog kyndig Haand, med Samvittighedsfuldhed, Grundighed og Lærdom formaa at

tilfredsstille denne Interesse? Af Aarsager hertil kunde der naturligvis angives flere; — men én af dem turde være den, at Universitets-Undervisningen i Tyskland har gjort saa betydelige Fremskridt, at den nu indtager et højere Standpunkt der end i noget andet Land. Dette Fremskridt har vel atter været et flersidigt, — og én af de Retninger, i hvilke Universitets-Studiet i Tyskland har gjort Fremskridt i de senere Aar, skal i det Følgende nærmere omtales, i det Haab at et nøjere Kjendskab til de heldige Bestræbelser i vort Naboland vil forøge Opfordringen til herhjemme at gjøre noget Lignende.

Selvkritik er en Dyd, der er mere udviklet i Tyskland end i adskillige andre Lande. Et Exempel paa den har man i den Kritik over Universitets-Tilstandene, der i Tyskland saa ofte udgaar fra selve Universitets-Kredsene. Særligt med Hensyn til det nationaløkonomiske og statistiske, og overhovedet det statsvidenskabelige Universitets-Studium kunde der nævnes en hel Række af kritiske Skrifter forfattede af selve Professorerne eller Andre, der staa Universitetet nær*). Langtfra alle men dog endel af de Fordringer, der opstilledes, og de Raad, der gaves i de kritiske Skrifter, der ligge nogle Aar tilbage i Tiden, er der blevet taget Hensyn til. Og det har vist sig heldigt, at man tog saadanne Hensyn; thi om Tilstanden end endnu ikke er tilfredsstillende, om mange Krav end frendeles staa uopfyldte, — saa spores der dog en betydelig

*) Som Forfattere til saadanne Skrifter kunne eksempelvis nævnes: Proff. Ad. Wagner, L. v. Stein, E. Nasse, G. Fischer, Böhmert, Schäffle, Gneist, Muther, Giercke, Gerstner, DD. Engel, Richter, Göppert, Ortloff, F. Dahn, G. Meyer, von Bethmann-Hollweg osv.

Fremgang; og fra Universitetet, hvor Fremgangen begyndte, breder den sig ud over det hele Samfund.

En Læsning af de tyske Professorers Kritik af de tyske Universitets-Forhold vilde maaske overbevise om, at den Kritik, der rammede Tyskland, for en stor Del ogsaa rammer Danmark. Men her skulle Universitets-Forholdene i deres Almindelighed dog ikke undersøges. Kun Spørgsmaalet om Formerne for Universitets-Undervisningen skal her omhandles. Hvorledes staar det i saa Henseende til i Danmark?

I Kirke- og Undervisningsministeriets Lønningslov af 25. Marts 1871 tales der ganske i Almindelighed om «Forelæsninger, Examinatorier og Øvelser». Ved en saadan almindelig Betegnelse er der ikke gjort nogen væsentligere Indskrænkning i Lærernes Frihed til selv at bestemme Undervisningsformen efter Emnets Natur. I Fr. 26. Jan. 1821 bestemtes det, at en blandt de juridiske Professorer skulde, efter foregaaende indbyrdes Overenskomst, aarligen i et af Aarets Semestre anstille Disputere-Øvelser. Denne Forpligtelse hævedes ved Fr. 30. Decbr. 1839; men Retten til at holde denne eller andre Slags Øvelser er der jo fremdeles. Øvelsernes Karakter og Omfang er ikke begrænset ved Loven, men er det maaske faktisk. En af de nødvendige Betingelser for at Øvelserne kunne blive tilstrækkeligt alsidige, er aabenbart et tilstrækkeligt talrigt Lærerpersonele. Under normale Forhold findes der i Danmark efter den bestaaende Ordning to Universitets-Lærere i alle de nationaløkonomiske og statistiske Fag. For et helt Land er det ikke noget talrigt Lærerpersonele; — og hvor let kan der ikke indtræde Omstændigheder, hvorved det, for kortere eller længere Tid, bliver halveret. I hele den Tid, da jeg var stats-

videnskabelig Student, fandtes der, for Exempel, kun én Professor for de statsvidenskabelige Studerende; — denne ene Professor holdt Forelæsninger over Nationaløkonomi og Finansvidenskab; men i Statistik var det i al den Tid umuligt at faa nogen Vejledning ved Københavns Universitet (ligesaa lidt som i Statsforfatningsret, Statsforvaltningsret, almindelig Statslære, Folkeret m. fl. statsvidenskabelige Fag). Saadanne vare Forholdene dengang. Sammenlignelsesvis ere de altsaa nu særdeles gunstige. Men de kunde og burde dog vel være endnu gunstigere.

I det Følgende skal det blive vist, hvorledes de nu brugelige Undervisnings-Former formentligt bør udvides; men inden der skrides hertil, maa det dog fremhæves, at Vejledningen (— der selvfølgelig i og for sig godt kan være af høj Værdi, selv om den meddeles under utilstrækkelige Former —) benyttes af et paafaldende ringe Antal Studerende. Hvem benytter de nationaløkonomiske Professorers Vejledning? Saa godt som udelukkende kunde, der forberede sig til statsvidenskabelig Examen. Af Jurister ser man næsten aldrig nogen paa de nationaløkonomiske Forelæsninger. Hvor ganske anderledes er Forholdet i saa Henseende i Tyskland! I Tyskland er det netop Juristerne, som for den altovervejende Del fylde de nationaløkonomiske Auditorier. I nogle af Tysklands Stater ere de juridiske Studenter ligefrem forpligtede til at høre nationaløkonomiske Forelæsninger; og i de tyske Stater (Preussen, for Exempel), hvor der ikke eksisterer nogensomhelst Tvang til at høre saadanne Forelæsninger, hverken for juridiske eller for andre Studerende, ønskes det dog, at de juridiske Studenter høre i det Mindste en nationaløkonomisk Forelæsning. Og dette Ønske opfyldes, — og opfyldes med Fornøjelse. Ja en Professor

i Lovkyndighed, Dr. O. Gierke*) i Breslau, er endog i Stand til at skrive: «Enhver juridisk Student hører, og i Reglen med særlig Iver, sin Forelæsning *over National-økonomi». Saaledes i Tyskland!**). I Danmark optage

*) «Die juristische Studienordnung», en velskreven, skarp Kritik af Juristernes Universitets-Studium, opt. i Jahrbuch f. Gesetzgeb., Verwalt. u. Volksw. I, 1877.

**) I en Note skal jeg anføre et lille Vidnesbyrd om tyske Students (og netop for en stor Del juridiske Students) Interesse for økonomiske Studier. Ja, Vidnesbyrdet er maaske endda ikke saa lidetsigende. Det er Stiftelsen af nationaløkonomiske Studenter-Foreninger. Det er vel kun faa tyske Universitets-Byer, der have saadanne Foreninger; men Leipzig hører i alt Fald til dem. Statutterne for en saadan Forening ligge for mig; og da Sagen har sin Interesse skal jeg omtale den.

«Der Akademisch-Volkswirtschaftliche Verein zu Leipzig» har det Formaal at opmuntre og fremme nationaløkonomiske Studier blandt de Studerende ved Universitetet i Leipzig (§ 1). Dette Maal søges naat: 1. ved en Gang ugenlig i Semestret at holde Taleøvelser over økonomiske Spørgsmaal; 2. ved Anskaffelse af økonomiske Værker og Tidsskrifter, der cirkulere mellem Medlemmerne, og derefter samles til et Bibliothek. (§ 2). Ordenlige Medlemmer kunne kun Docenter og Studerende ved Universitetet i Leipzig blive (§ 4); men Andre kunne optages som overordenlige Medlemmer (§ 9) eller som Æresmedlemmer (§ 10). Til første Bestyrelsesmedlem kan kun vælges en Universitets-Docent; han repræsenterer Foreningen udadtil og leder de videnskabelige Debatter (§ 12). De andre Bestyrelsesmedlemmer skulle være Studenter (§ 13).

Denne Forening (— meddeles der mig af Hr. Student P. Chr. Hansen, hvem Nationaløkon. Tidsskrift allerede et Par Gange tidligere har nævnt: XI, 191 og XII 27—28) er fremgaaet af en Art nationaløkonomiske Diskussions-Møder, som den nationaløk. Leipziger-Professor, Dr. Birnbaum, foranstaltede. Disse Diskussions-Møder fandt i sin Tid en overordenlig Tilslutning; navnlig mødte socialistiskindede Studenter *en masse*, trods (eller maaske fordi?) Prof. Birnbaum er en af de mest afgjorte Modstandere af Socialismen. Der opstod ligefrem Partier: Højre, Venstre, Centrum etc., og Debatterne antog en alt Andet end fredelig Karakter. Man talte spottende om Hr. Birnbaums socialistiske «Rigsdag». Det skal endog være kommet saa vidt, at «das Universitäts-

de juridiske Studerende yderst sjældent i deres Studium
Fag, som ikke netop ere Examensfag, — og da der ved

gericht. maatte skride ind og forbyde Møderne. Faktisk er det i alt Fald, at de pludseligt standsede. — Men i Vinteren 1876—77 kaldtes den ovennævnte Forening til Live, og i den optoges de roligere og alvorligere Bestanddele af den tidligere „Rigsdag“. Dens første Præsident, der, som ovenfor anført, skal være en Universitets-Lærer, er Professor Birnbaum. De ugentlige Sammenkomster afholdes — naturligvis — „bei einem Glase Bier“. Deltagernes Antal varierer mellem 15 og 40. Diskussionerne, der oftest knytte sig til et Indledningsforedrag, ledes efter strengt parlamentariske Regler, hvilket er absolut nødvendigt for Ordenens Overholdelse. Debatterne ere ofte i højeste Grad animerede, og socialistiske Anskuelser komme endnu af og til til Orde, trods Udskillelsen af de fleste socialistiske og radikale Elementer. — Hr. P. Chr. Hansen, tidligere et ledende Medlem i den akadem. nationaløk. Forening, overvurderer ikke saadanne Studenterforeningers videnskabelige Værdi; men han mener, at de dog vel kunne være nyttige, og de vidne i alt Fald om de Studerendes nationalekonomiske Interesse. — Et andet tidligere Medlem, ligeledes et ledende, stud. juris J. Goldfeld, skriver paa en lignende Maade til mig: „Jeg indrømmer, at man kan have meget forskellige Anskuelser om saadanne Foreningers videnskabelige Værdi. De indeholde sikkert en stærk Fristelse til Overfladiskhed, til at tale med om Ting, som endnu ere En ganske ny. Virkningerne ere højst forskellige, efter de forskellige Individualiteter. Selv har jeg lært overordenligt meget i Foreningen, uagtet jeg ofte manglede Tid til at forberede mig og til i Forvejen at indhente Oplysninger om Diskussionsemnet. Men i Debatterne tog jeg næsten altid levende Del. De videnskabelige Spørgsmaal faa en ganske anderledes plastisk Skikkelse, naar de ikke blot fra Kathedret og fra Lærebøger drage forbi de Studerende, men naar disse tillige selv tage fat paa Sagen, forfølge den polemisk, og tænke sig ind i den. Saadanne Diskussioner vække utvivlsomt mangan hidtil slumrende Interesse for Nationalekonomien.“

Dog ikke nok hermed. Den omtalte Forening er ikke blot en Diskussionsforening; heller ikke blot en Diskussionsforening *plus* en Læseforening; — den har tillige arrangeret økonomiske Excursioner. Under Ledelse af Prof. Birnbaum, der af sine Elever omtales som en overordenligt dygtig Lærer og som en sjælden Personlighed, har Foreningen besøgt Fabriker, Bjergværker, større

Examensbordet ikke fordres det Mindste af dem med Hensyn til Nationaløkonomi, er Følgen klar. Men ikke blot Juristerne mangle ved de økonomiske Forelæsninger; det Samme er Tilfældet med næsten alle dem, der ikke netop ere «studiosi politices». Deres Tal er imidlertid meget beskedent: den statsvidenskabelige Examen er i flere Retninger en mangelfuld Examen, og den byder i ethvert Fald saa faa Fordele, at kun meget Faa føle sig fristede til at tage den. Da nu, for det Første, det nationaløkonomiske Universitets-Studium drives af yderst Faa udenfor de statsvidenskabelige Studerendes snævre Rækker, da, for det Andet, kun et Mindretal af de statsvidenskabelige Studerende drive deres økonomiske Studier paa en virkelig fyldestgørende Maade; og da, for det Tredje, Tallet paa dem, der ved Selv-Studier eller overhovedet ved andre Studier end Universitets-Studier erhverve sig grundige og systematisk

Landbrug etc., for at Medlemmerne kunne erhverve et vist praktisk Kjendskab til, hvad der er Gjenstand for deres theoretiske Studier. Disse Udflugter omtales som i højeste Grad lærerige. —

Endvidere har jeg liggende for mig Statutterne for den «akademisch-landwirthschaftliche Verein», en af Studenter ved Leipzig-Universitetet grundet videnskabelig Forening (§ 1). Foreningens Formaal er at fremme Studiet af Landøkonomi og dermed beslægtede Videnskaber, samt at opmuntre til kammeratligt Samliv mellem Medlemmerne (§ 2). Foreningen søger at naa dette Maal ved en Gang ugenlig, saalænge Semestret varer, at afholde Møder, hvor der forhandles om landøkonomiske og dermed beslægtede Spørgsmaal; fremdeles ved selskabelige Sammenkomster (§ 3). Til ordenligt Medlem kan optages enhver Student ved Universitetet i Leipzig, dog saaledes at Landøkonomer, Kameralister og Agrikulturkemikere mindst skulle udgjøre de to Tredjedele af det hele Medlemstal. Formanden skal være Landøkonom (§ 5). — Ogsaa denne Forening, der for en stor Del synes at være anlagt efter den foran omtalte Mønster, er et utvivlsomt Vidnesbyrd om Studenternes Interesser.

sammenhængende nationaløkonomiske Kundskaber i Danmark er saare begrænset, bliver den nødvendige Konklusion: at grundige nationaløkonomiske Kundskaber i Danmark kun besiddes af et meget, meget ringe Tal. Dette Tal behøvede vel endda ikke at være saa overordenligt ringe, naar alle statsvidenskabelige Kandidater*) kunde antages at have erhvervet sig en gennemgaaende nationaløkonomisk Dannelse; men — som alt antydet — er denne Antagelse desværre ikke tilstedelig: de allerfleste af de statsvidenskabelige Studerende optage Kundskabsstoffet paa en næsten fuldstændigt passiv Maade; Selvvirksomheden udebliver, — og deraf følger: saasnart de Studerende med Titlen «cand. polit.» forlade Universitetet, sætte de skyndsomst deres nationaløkonomiske Visdom paa Hylden, og dér faar den Lov at staa og skimle.

Saaledes ere Forholdene i Danmark. Tallet paa dem, der besidde en fyldestgørende nationaløkonomisk Dannelse, virkelig Forstand paa eller endog blot sand og alvorlig Interesse for økonomiske Spørgsmaal er kun lille, og langt, langt mindre, næsten forsvindende er Tallet paa dem, der ere i Stand til paa den økonomiske Videnskabs Omraade at optræde som Producenter. Blev Formerne for Universitets-Undervisningen udvidede paa den Maade, der i det Følgende skal omhandles, vilde der sikkert opnaas langt mere tilfreds-

*) Den statsvidenskabelige Examen skabtes i Aaret 1848. I de 27 Aar, i hvilke den er bleven afholdt, er den bleven taget af ialt 165 Kandidater, varierende fra 0 til 13 om Aaret, men dog i Reglen ikke fjernende sig meget fra Middeltallet. (Prof. Goos's Afhandling om Københavns Universitet 1828—78; det Letterstedtske Nordisk Tidsskrift 1878, S. 773.)

stillende Resultater, end de der nu opnaas. Thi man fastholde dette: skal det lykkes at bibringe Folket nogen nationaløkonomisk Dannelse, maa Impulsen udgaa fra Universitetet; — fra ovenaf maa Reformen komme.

Det Ønske at bibringe Befolkningen nogen økonomisk Dannelse, næres jo virkelig i videre Kredse. Noget Bevis for dets Berettigelse behøves vel ikke og vil vel ikke blive fordret, da af kyndige Folk kun nogle meget faa (og meget sære) Undtagelser nære Tvivl i saa Henseende. Lad det derfor, ved denne Lejlighed, være nok at henvise til dette:

At ethvert Samfundsmedlem trænger til økonomiske Kundskaber og til nogen Forstand paa det Samfund, hvori det lever, fremgaar allerede tilstrækkeligt tydeligt deraf, at ethvert Samfundsmedlem faktisk skaffer sig eller søger at skaffe sig økonomiske Kundskaber: der gives intet tænkende Væsen, der er ganske blottet for økonomisk Begreb, Spørgsmaalet er altsaa kun om den Maade hvorpaa, om den Vej, ad hvilken Kundskaberne skulle erhverves. Hvor de økonomiske Kundskaber ikke meddeles i Skolerne, hverken de højere eller de lavere, ere de fleste Mennesker henviste til at erhverve sig dem ad rent empirisk Vej. Men naar Erfaringskredsen er snævert begrænset (— hvad den er for Flertallet —), og naar Observationsevnen, Dømmekraften og overhovedet Aands-evnerne ere meget ufuldstændigt udviklede (— hvad ogsaa gjælder om den store Masse), — saa er det ganske naturligt, at de økonomiske Begreber, der erhverves ad den rent empiriske Vej, ofte eller oftest erhverves i en forkvaklet eller, mildest talt, højst ufuldkommen Form. Det gaar her som med Sundhedslæren: ogsaa med Hensyn til

den gjælder det, at ethvert tænkende Væsen maa tilegne sig i det Mindste nogle Begreber, og blive de ikke tilegnede ad anden Vej, tilegnes de ad rent empirisk Vej, hvilket atter medfører, at de sædvanligvis tilegnes i en højst ufuldkommen, ja misforstaaet, undertiden endog farlig Form. Derfor: netop de Grunde, man i den senere Tid, med Rette, har anført for Indførelsen af Sundheds-læren som Skolefag, tale for at Alle ordenligt lære nogen Nationaløkonomi, saaledes at de ikke omtrent udelukkende føle sig overladte til »den sunde Fornufts udisciplinerede og Slumpetræfs-Indskydelser». — Man kan ogsaa henvise til det Faktum, at »Folket, i det Mindste Kulturfolkene, ligefrem forlange nationaløkonomiske Kundskaber. De socialistiske Bevægelser skyldes tildels dette Forlangende. Folket søgte paa egen Haand Oplysning om sit økonomiske Livs Aarsager og Virkninger, der vedrøre det saa stærkt og dog synes det saa fremmede, og det optog med Begjærlighed de Lærdomme, man prækede for det, uden at kunne vide eller se, at de vare falske og fordrejede*).» Dette er rigtigt. Det er ikke rigtigt, at Undervisningen i Nationaløkonomi skulde være en Garanti imod Udbredelsen af visse bestemte økonomiske Anskuelser**); — men det er rigtigt, at Arbejdernes hele Deltagelse i Arbejderbevægelsen, og den hele Tilstrømning til den ejendommelige Undervisning, der med saa stor Beredvillighed gives i Krostuer, i Foreninger og Klubber, ved Diskussionsmøder etc., tyder paa en Trang til, en mere eller mindre bevidst Attraa efter økonomisk Be-

*) P. Dehns Artikel om Nationaløkonomien som Undervisningsgjenstand, i »Arbeiterfreund«, 1878, p. 253 fg.

**) Nationaløk. Tidsskrift, X 251.

læring. Og jo mere Folket kaldes til at tage Del i det politiske Liv, og jo mere det økonomiske Samfunds-Liv udvikles, d. v. s.: jo mere de enkelte Samfundsmedlemmers tidligere relative Isolerethed afløses af en stedse skarpere Solidaritet, — desto stærkere vil det føles, at det er nødvendigt, at hvert enkelt Samfundsmedlem faar nogen Forstand paa det socialøkonomiske Maskineri, hyoraf det udgjør et Led.

Dette erkjendes jo ogsaa i vide Kredse. Men hidtil er man i Danmark dog ikke kommet meget videre end til den theoretiske Erkjendelse. I flere andre Lande har man derimod praktisk udrettet en hel Del. I flere andre Lande læres Nationaløkonomi ikke blot ved Universiteterne, men ogsaa ved de polytekniske Læreanstalter, ved de forskjellige Industriskoler og Handelsskoler, ved Landbohøjskolerne, ved Skolelærerseminarier, i de højere Skoler, ja endog undertiden i de lavere*). — Nu er det dog paa Tiden, at ogsaa Danmark begynder at tage alvorligt fat. I en Forhandling, der for nogle Aar siden førtes om denne Sag i Nationaløkonomisk Forening**), blev som en Hovedvanskelighed fremhævet: Manglen paa Lærerkræfter. Og i Virkeligheden maa Bestræbelserne rettes imod: dels at skaffe tilstrækkelige Lærerkræfter frem, dels at tilvejebringe en større literær Produktion. At det kommer an herpaa, vil sikkert omtrent Alle indrømme, saa dette behøver ikke nogen nøjere Udvikling. Men da Mange svæve

*) Hele denne Sag har en betydelig Literatur. En af de nyeste Artikler om Nationaløkonomien som Undervisningsfag i Folkeskolen er P. Dehns ovennævnte. Der gjøres her bl. A. Rede for de Undervisningsplaner, H. Passy, Courcelle-Seneuil, Garnier m. Fl. have udkastet.

**) Nationaløkon. Tidsskrift III, 219.

i den Tro, at den Art Produktion, der skal søges tilvejebragt, egentlig kun er den populære, den paa Befolkningens store Flertal beregnede, — vil det maaske ikke være af Vejen, at accentuere, at Producenter af populære Skrifter neppe ville udvikles i noget større Omfang, naar der ikke bag dem staar et om end kun lille Antal videnskabelige Producenter. Ligesaa med Lærerne: et Forsøg, der udelukkende gik ud paa at bibringe Skolelærere og Seminarister nogle halvfordøjede nationaløkonomiske Kundskaber, vilde ikke have tilfredsstillende Resultater. At fremskaffe baade Lærerkrafter og en literær Produktion af alle Grader, — derpaa kommer det an. Men erkjender man det meget Usandsynlige i, at Bestræbelser for at fremkalde en betydeligere populær Produktion og for at tilvejebringe talrige og dygtige Lærerkrafter af lavere Grader ville krones med Held, saalænge de videnskabelige Producenter og Lærerkrafter af højere Grader ere saa faatallige, at de kunne tælles paa Fingrene, — saa vil man formodenlig ogsaa indrømme, at det Rationelle er at begynde Reformerne — ikke midtvejs eller fra neden — men fra oven, hvorfra den da skal forplante sig videre ned gennem alle Led.

Hvori bør Reformen da bestaa? Universitetet bør i det størst mulige Omfang arbejde hen til, at de nævnte Betingelser (fyldestgjørende Lærerkrafter og større literær Produktion) for Folkets økonomiske Dannelse skaffes tilveje, — men hvorledes?

Flere Maader, som nærværende Afhandling ikke nøjere vil udtale sig om, kunde nævnes. — Det vilde saaledes

være af den største Vigtighed, at der tilførtes de national-økonomiske Forelæsninger et større Antal Tilhørere. I Danmark maa en nationalekonomisk Professor være glad, naar han har et Auditorium paa en Snes Stykker; — alene ved ét af Tysklands en og tyve Universiteter, Leipzig, har én af de nationalekonomiske Lærere, Roscher, omtrent — 350 Tilhørere! De ny Tilhørere, der burde tilføres de nationalekonomiske Forelæsninger, burde først og fremmest være de juridiske Studenter, og her kunde der atter være Tale om enten at indføre Nationaløkonomi som et Examensfag for Juristerne, eller, i det Mindste, gjøre det til Pligt for de juridiske Studerende i et Par Semestre at følge nationalekonomiske Forelæsninger; — en tredje Udvej var en hel Omordning af baade den juridiske og den statsvidenskabelige Examen. Ogsaa for Andre end Juristerne kunde der forøvrigt være god Grund til at indføre Nationaløkonomien som Examensfag. — Af største Vigtighed vilde det ligeledes være, om den statsvidenskabelige Examen blev skærpet. Og her staar det heldigvis i Professorernes egen Magt at udrette Meget; thi selv om den statsvidenskabelige Examen ikke ligefrem omordnes ved Lov, kunne Professorerne godt paa egen Haand skærpe Fordringerne i den Grad, at Studenterne ikke længere skulle svæve i den Vildfarelse, at den statsvidenskabelige Examen kan expederes i et Par Semestre. Saalænge selve Examen ikke er bleven omordnet paa en virkelig tilfredsstillende Maade, have Professorerne al Opfordring til ikke at skaane de Studerende. De Studerende, der derved vilde foranlediges til at opgive Examen, kan Samfundet godt undvære som «*candidati politici*». Det, hvorpaa det kommer an, er ikke, at Tallet paa statsvidenskabelige Kandidater, men

at Tallet paa virkeligt økonomisk Dannede er det størst mulige. — Som sagt: disse og andre*) Maader, hvorpaa der kunde reformeres, skal nærværende Afhandling ikke nøjere prøve. Det Spørgsmaal, derimod, til hvis Belysning den skal levere et Bidrag, er dette: hvilke Undervisnings-Former bør indføres, eller hvorledes bør

*) I Tyskland har man f. Ex. trot at burde anbefale Oprettelsen af særlige statsøkonomiske Fakulteter. (I 1840 skrev saaledes R. Mohl i Deutsche Vierteljahrschrift herom, og efter ham have mange Andre ført Ordet herfor.) Fordele herved kunne vel anføres, — men ogsaa Mangler. En Afvejning af disse mod hine er her overflødig, og Diskussionen af Spørgsmaalet maa betragtes som ørkesløs. Men maaske det kan interessere Læserne at erfare, hvorledes Forholdet faktisk er ordnet i Tyskland. Derfor følgende korte Oplysninger:

Tre sydtyske Universiteter (Tübingen, München og Würzburg) have særlige statsøkonomiske (staatswirthschaftliche) Fakulteter. Det statsøkonomiske Fakultet i Tübingen tæller 3 statsvidenskabelige-nationalekonomiske Professorer, 1 landøkonomisk, 1 statsretlig og 1 statistisk Professor; derhos 3 Privatdocenter. I München: 1 Nationalekonom, 1 Forvaltningsretslærer, 1 Kulturhistoriker, 1 for Forstvidenskab, 1 for Bjergværkssvæsen, 1 for Statistik og Finansvidenskab, og 1 for Landøkonomi. Det statsøkonomiske Fakultet i Würzburg tæller kun 3 ordenlige Professorer: 1 Nationalekonom, 1 Forvaltningslærer og 1 Teknolog. — I Strassburg findes et rets- og statsvidenskabeligt Fakultet (ligesaa i Østrig og ved de tysk-schweiziske Universiteter Bern og Zürich). — Men ved alle andre tyske Universiteter høre de nationalekonomiske og statistiske Professorer ind under det gamle filosofiske Fakultet, hvor de altsaa ere skilte fra dem, de naturligt høre sammen med, Juristerne, og kun udgjøre en svag Minoritet ligeoverfor en stor for Størstedelen fjernt staaende Majoritet, altsaa en meget uheldig Ordning. Jfr. Wagner: Zur Statistik und zur Frage der Einricht. d. nationaløk. u. stat. Unterrichts an d. deutschen Univ., — i: Zeitschr. d. k. preuss. stat. Bureaus, 1877.

I Danmark hørte før 1848 den statsøkonomiske Professor under det filosofiske Fakultet. I 1848 udskiltes de økonomiske Fag fra det filosofiske og henlagdes under det juridiske Fakultet. Dette udvidedes da til et rets- og statsvidenskabeligt Fakultet.

de nu brugelige udvides, for at de Universitets-Studerende (i alt Fald nogle af dem) kunne, i Stedet for at være rent receptive, udvikles til Selvvirksomhed? Med andre Ord: ved hvilke Undervisnings-Former bør deres Produktions-Evne søges udviklet?

De Former, under hvilke Undervisningen gives ved Københavns Universitet, ere — saavidt mine Erfaringer række — følgende: Forelæsninger, Examinatorier og skriftlige Øvelser.

Forelæsningernes Nytte, ja Uundværlighed skal ikke bestrides. Men — selv de bedste af dem optages i Almindelighed for mekanisk af Tilhørerne, opmuntrer dem ikke tilstrækkeligt til selvstændig Tænkning, sporer dem, kort sagt, ikke tilstrækkeligt frem til Selvvirksomhed. Det er Manglen ved dem! Thi det vil dog vist blive indrømmet af omtrent alle Professorer, at — bortset fra nogle ganske faa Undtagelser — forholde Tilhørerne sig ligeoverfor Forelæsningerne altfor receptivt. Dette skal naturligvis ikke forstaas, som om Tilhørerne sad og døsede; — naar Foredraget er, som det skal være, vil det nok holde dem vaagne. Men alligevel vil det ikke benegtes, at de ikke opmuntres tilstrækkeligt til Selvvirksomhed; thi den Art Selvvirksomhed, der ofte giver sig Udtryk i en overfladisk Kritik, i en Kritik der oftest hviler paa en mangelfuld Forstaaelse, har ikke nogen høj Værdi. Det er ligeledes en Kjendsgjerning, at selv om Professorerne for at opmuntre til Selvstudium give Anvisning paa Literaturen over de paagjældende Spørgsmaal, saa følges saadanne Anvisninger kun af nogle yderst spar-

somme Undtagelser; thi det er kun sjældent, at de Studerende gaa udover, hvad der udtrykkeligt kræves til Examen. Denne Mangel klæber nu vel yed alle akademiske Foredrag; — men: ved et af de økonomiske Fag, Statistik, viser Forelæsningsformens Utilstrækkelighed sig dog i et særligt stærkt Lys; thi Statistik læres kun vanskeligt og ufuldkomment gennem Øret; — her maa Øjet træde til.

Paa den anførte Mangel ved Forelæsningsformen bødes der ikke meget ved Examinatorierne. Under visse Betingelser kan det være heldigt, at Examinatorierne udvikle sig til »Konversatorier«; men denne Undervisningsform spiller i Danmark neppe nogen videre Rolle (hvorimod den i Tyskland er betydeligt mere udviklet). Hos os indskrænke Examinatorierne sig oftest dertil, at — til Trods for Professorernes stadige Tilskyndelser — kun et mindre Tal af de Studerende lade sig prøve af Professoren, medens Flertallet af dem (de, der ikke sætte sig paa første Bænk) forholde sig omtrent lige saa passive som ved Forelæsningerne.

Men de skriftlige Øvelser da? Bringe de da ikke Eleverne til at være produktive i Stedet for blot receptive? Til en vis Grad naturligvis, men rigtignok kun en temmelig lav Grad. Thi den Produktion, der her er Tale om, har ikke meget at sige. Professoren stiller en Opgave, fælles for alle de Studerende. De Studerende besvare den saa paa Universitetet eller hjemme, i Løbet af nogle faa Timer, omtrent paa samme Maade og efter samme Omfang (nogle faa Kvart-Sider) som en »dansk Stil«.

Altsaa: Ved Københavns Universitet spiller — ikke i et enkelt, men i alle de Fakulteter, hvor det Praktiske

ikke nødvendigvis har en særlig fremtrædende Plads, saaledes som i det lægevidenskabelige — Forelæsningsformen en dominerende Rolle, og de to andre Undervisningsformer kun en temmelig underordnet. Examinatorierne bøde ikke tilstrækkeligt paa den nævnte Ufuldkommenhed ved Forelæsningsformen. Og heller ikke de skriftlige Øvelser udvikle, saaledes som de sædvanligvis drives, nogen egenlig Produktions-Evne hos de Studerende.

Hvorledes skal nu denne Evne udvikles? Hvorledes skal det lykkes at faa de Studerende (eller dog de mere Begavede blandt dem) til at udfolde Selvvirksomhed, til at indlade sig paa Privatstudier, og til at magte en større Opgave?

Ikke derved at Forelæsningsformen afskaffes. Ikke engang derved at den indskrænkes. Men derved, at der ved Siden af den stilles supplerende Øvelser.

Universitets-Undervisningen bør udvides, saaledes at navnlig følgende theoretisk-videnskabelige og praktiske Formaal haves for Øje: Der skal gives de viderekomne Studerende Lejlighed til ved en indgaaende Tankeudvexling med Professorerne at faa alle de Tvivl klarede, Forelæsningerne og Studierne maatte vække hos dem. De skulle opmuntres til Privatstudier, og vejledes derved, saaledes at de bestandigt tilskyndes til selvstændig Arbejden. Der skal endvidere gives unge Videnskabsmænd Lejlighed til methodisk at uddanne sig for Docent- eller Forfattervirksomheden. Der skal endelig gives unge administrative Embedsmænd og Andre (juridiske Embedsmænd, Læger m. Fl.), for hvem Nationaløkonomi og Statistik har en større Betydning, Lejlighed til at gennemgaa et theoretisk-praktisk Kursus i Nationaløkonomi og Statistik, saaledes at de ikke blot blive for-

trolige med Nationaløkonomien og Statistikens Theori, men saaledes at de ogsaa erhverve et praktisk Kjendskab specielt til de statistiske Operationer.

Disse theoretiske og praktiske Formaal bør «haves for Øje». At de under vore smaa Forhold ikke kunne naas i deres fulde Omfang, er klart nok. Men man burde dog, uden at udsætte sig for en Beskyldning for overdreven Fordringsfuldhed, kunne hævde, at der bør arbejdes henimod dem*). Og ved Hjælp af de nedenfor angivne Midler, af hvilke dog de fleste utvivlsomt vilde kunne bringes i Anvendelse ved Københavns Universitet, vilde vi sikkert bringes de nævnte Formaal endel nærmere, end vi nu ere.

Som Midler nævnes: 1. Forelæsninger med dertil sig sluttende Samtaler mellem Professoren og de Studerende; 2. forskellige praktiske Øvelser (Udarbejdelse af større eller mindre nationaløkonomiske eller statistiske Afhandlinger; Foredragsholden; Diskussioner; Medvirken ved Arbejder i det statistiske Bureau o. L.); 3. Excursioner (den saakaldte «Anschauungsunterricht»). — Alle disse Undervisningsformer udmærke sig bl. A. derved, at de give en rigere Lejlighed til personligt Samkvem mellem Professoren og de Studerende end Fore-

*) Gierkes Ord (l. c. p. 32) kan jeg gjøre til mine: «At Udsigten til at Alt, hvad der ovenfor blev fordret, skulde virkeliggjøres med ét Slag, kun er ringe, overser jeg ikke. Alligevel troede jeg, at jeg ikke burde indskrænke mig til en Formulering af Minimalfordringerne, men jeg ansaa det for rigtigt aabent at bekjende det Maal, der bør stræbes efter. Naar imidlertid Nogen, idet han holder sig til det Enkelte, vilde paa den nu saa yndede Maade forkaste det Hele, fordi dette eller hint synes ham overdrevent, saa forsikrer jeg ham, at ogsaa ethvert enkelt Skridt, der fører frem i den betegnede Retning, vilde være fortjenstligt og nyttigt.»

lærings-Undervisningen; og — fremhæver en paa dette Omraade specielt sagkyndig Avtoritet, Prof. Conrad, — vil man udvikle Studenternes videnskabelige Drift, maa det ske derved, at «Universitets-Læreren mere end hidtil sætter sig i nærmere personligt Forhold til de ved Flid og Begavelse sig udmærkende Studenter, og søger at øve en større Indflydelse paa den Enkelte». De opfordre endvidere de Studerende til selvstændig, mundlig eller skriftlig Producent; og — fremhæver nysnævnte Avtoritet — «vi gaa endog saa vidt at hævde, at National-økonomi og Statistik kun kunne læres med gennemgribende Nytte, naar Eleven ved Siden af Forelæsningerne forsøger sig paa selvstændig Producent, fordi han alene derved kan lære Forskningsomraadets Vanskeligheder helt at kjende*.)» Den Udvikling af Evnen til selvstændig Producent, som de nævnte Undervisningsformer tilsigtede, er ogsaa nyttig og nødvendig for dem, der, naar de forlade Universitetet, træde ind i en hvilkensomhelst rent praktisk Virksomhed og ikke tænke paa at overtage videnskabelige eller literære Opgaver. Thi allerede en mindre fremtrædende Deltagelse i det kommunale eller politiske Liv vil stille En Spørgsmaal, som man langt lettere vil kunne behandle, naar man i sin Studeretid selvstændigt har taget fat paa de Vanskeligheder, store Opgaver frembyde*.)

Betydningen af de nævnte tre Midler vil nøjere fremgaa af den specielle Redegjørelse i nærværende Afhandlings anden Del. En mere almindelig, foreløbig Forklaring af dem ville følgende Bemærkninger give:

*) Sammlung nationalök. u. statist. Abhandl. d. staatsw. Seminars zu Halle. I, Forordet.

1. Det Supplement, Forelæsninger have i Examinatorier, er ikke tilstrækkeligt. Det er at ønske, at der gives de Studerende, der baade have Evne og en alvorlig Vilje til at arbejde, Lejlighed til jævnlig (f. Ex. ugenlig) at samtale med Professoren (Konversatorier). Ved disse Sammenkomster vil der være Lejlighed til at udvexle Bemærkninger om de Punkter i Professorens Forelæsninger, der maatte være de Studerende uklare. Her ville de Studerende ogsaa bekvemt kunne vejledes med Hensyn til deres Privatstudier. Her vil ogsaa kunne samtales om nyudkomne økonomiske Bøger, om vigtige økonomiske Begivenheder, om økonomiske Love og Lovforslag, om de forskjellige økonomiske Spørgsmaal, der staa paa Dagsordenen etc. etc. — Saadanne Sammenkomster kunne, idet de gjøre det muligt for Professoren at træde i et nærmere personligt Forhold til de enkelte Studerende, virke i høj Grad befrugtende. Dette har man ogsaa erkjendt i Tyskland, hvor de ere meget hyppige og i høj Grad udviklede og udviklende. Det er mig ikke ubekjendt, at ogsaa danske Professorer have fulgt deres tyske Kollegers Exempel; men dette er dog ikke sket i noget betydeligt Omfang. De omtalte Sammenkomster ville navnlig være paa deres Plads ved saadanne Fag, hvor de Studerendes Tal er stærkt begrænset. Da nu Tallet paa dem, der for Alvor ville studere Nationaløkonomi og Statistik i Danmark er og indtil Videre vil vedblive at være stærkt begrænset, og da økonomiske Spørgsmaal (i alt Fald tildels) særligt egne sig for den mundtlige Forhandling, ville de omtalte Sammenkomster her være fortrinligt paa deres Plads. — Det er en Selvfølge, og behøver derfor ikke nogen nøjere Udvikling, at ved denne Undervisningsform saavel som ved de, der i det Følgende

skulle omtales, maa der tages et særdeles stærkt Hensyn til de individuelle Forhold. Det individuelle Moment spiller her en saa fremtrædende Rolle, at de almindelige Regler, der maatte kunne gives, maatte være af en særdeles vid og elastisk Natur.

2. De praktiske Øvelser kunne være meget forskjelligartede, og ere, saaledes som det vil fremgaa af Afhandlingens andet Afsnit, ogsaa i Tyskland faktisk ordnede paa meget forskellige Maader. — Professoren kan overdrage en eller nogle Studerende at holde et Foredrag over et Emne, der enten vælges af de Studerende selv eller opgives af Professoren; eller han kan paalægge dem Udarbejdelsen af større eller mindre Afhandlinger; og saadanne Afhandlinger kunne enten være Frugten af et individuelt Arbejde, eller — hvad der har været Tilfældet ved enkelte statistiske Opgaver — af et kollektivt Arbejde, en Samvirken mellem Flere. Til Foredragene og Afhandlingerne kan der slutte sig Diskussioner. Af flere Professorer anbefales det som en nyttig og lærerig Øvelse, at en af Deltagerne udarbejder et udførligt Referat af Forhandlingerne. Foruden disse skriftlige og mundlige Øvelser gives der endelig paa flere Steder i Tyskland de Studerende Adgang til at tage Del i de Arbejder, der forefalde i det statistiske Bureau, for at de kunne erhverve et praktisk Kjendskab til Statistikens Teknik og de statistiske Operationer, det statistiske Materiales Indsamling og dets Bearbejdelse m. m.

Det er, som man ser, meget forskjelligartede Øvelser, der her er Tale om. Og hver enkelt af dem lader sig desuden udforme paa meget forskellige Maader*). En

*) I sin Bog *Ueber die Errichtung staatsw. Seminarien* (Jena 1857) fremsatte Prof. Dr. G. Fischer en udførligt motiveret Plan til Ord-

Hovedvanskelighed, i alt Fald en Hovedopgave for Professoren vil ligge i Valget af passende Themata. Nogle almindelige Sætninger med Hensyn til dem kan man jo nok blive enig om. Øvelsernes Gjenstand, det Emne, der skal behandles, maa — for det Første — have et «passende Omfang». Det maa ikke være saa stort, at det ikke kan behandles udtømmende i Løbet af en vis rimelig Frist, (nogle Maaneder, for Exempel). Vel maa det ikke være for ubetydeligt, men paa den anden Side maa det heller ikke være saa omfattende, at den Studerende ikke kan faa Tid til at skænke Enkelthederne i det en alvorlig Opmærksomhed. Paa Detailforskning og paa Udarbejdelsen af Monografier skal der lægges et stærkt Eftertryk i disse Øvelser. Syslen med Enkeltheder er ofte i høj Grad lærerig; Fortaben i de store Systemer undertiden farlig. For det Andet maa Emnet helst være af en vis praktisk Karakter, da Deltagernes Interesse for Øvelserne i Almindelighed vil styrkes derved. For det Tredje maa Emnet frembyde theoretiske Vanskeligheder; hvad enten disse bestaa deri, at der ved Behandlingen hyppigt maa gaas tilbage til de

ningen af disse saakaldte «Seminarøvelser». Denne Plan har i det Væsenlige været praktisk gennemført ved Universitetet i Jena. Det Fischer'ske Seminarium var navnlig beregnet paa Studenter ikke saa meget paa Videnskabsmænd og Embedsmænd; paa dem ere derimod andre Seminarier, som vi i det Følgende skulle gjøre Bekjendtskab med, mere beregnede. Fischers Plan har man bebrejdet «for megen Storartethed og Idealitet». Se saaledes Gerstner: «Ueber staatsw. Seminarien an d. deutschen Universitäten, mit besond. Rücksicht auf die bayerischen», i: Zeitschr. f. d. ges. Staatsw. 1859 (15. Bd.). Gerstner fremsætter her, næst efter at have kriticeret Fischers Plan, nogle mindre vidtgaaende Forslag. Foruden de Skrifter og Afhandlinger, der nævnes i det Følgende, kan her nævnes: Mackowiczka: «Ueber staatsw. Seminarien» i: Pickfords Volksw. Monatschr. II. 1859.

højeste ledende Principer, eller deri at Emnet i Virkeligheden er sammensat af en Række sammenviklede Stridsspørgsmaal; eller deri, at dets Behandling forudsætter grundige Hjælpekundskaber, navnlig historiske og statistiske; eller deri, at Spørgsmaalet kan betragtes fra meget forskellige Synspunkter*). — Saadanne almindelige Fordringer kan man nok opstille. Men dermed er Sagen ikke færdig. Det er klart, at det meget ofte vil være vanskeligt at finde Emner, der rigtigt stemme med de Studerendes Individualitet. Denne Vanskelighed forøges, naar Deltagerne i Øvelserne ere Mænd med højst forskellige Anlæg og Interesser. Det Naturligste vilde vel være, om Docenten koncentrerede Øvelserne om den Gruppe af Spørgsmaal, hvor han selv er bedst hjemme, hvor han fuldstændigst behersker Literaturen og sikrest er i Stand til at kontrollere de Studerendes Arbejder. Denne Vej har Prof. Schmoller i Strassburg fulgt; han har koncentreret Øvelserne om Lavsvæsen, Industripolitik og herhenhørende Spørgsmaal, d. v. s. de Spørgsmaal, han selv mest har bearbejdet, og han har her overvejende fulgt en bestemt Forskningsmethode (Arkiv-Studier*). Men Forholdene gjør det ikke altid muligt at følge den af Schmoller anbefalede og fulgte Fremgangsmaade. Prof. Conrad (der ved Siden af Schmoller er den mest ansete Autoritet med Hensyn til de Øvelser, hvorom her er Tale) har ved sine Øvelser i Halle meget forskelligartede Deltagere: Landøkonomer, af hvilke nogle forberede sig til Lærervirksomhed, medens andre have til Hensigt at gaa

*) Fischer l. c. p. 37 fg.

**) Schmoller: Strassburg zur Zeit der Zunftkämpfe. Strassburg, 1875. Forordet.

over i praktisk Virksomhed, fremdeles Jurister, Statistikere, Nationaløkonomer, af hvilke nogle ville slaa ind paa den akademiske Vej, medens andre arbejde i Pressen o. s. v. Hvor Forholdene ere saa uensartede, kan vel en vis Gruppe Spørgsmaal træde i Forgrunden (Studiet af de landøkonomiske Spørgsmaal flourer i Halle under Conrads Ledelse), men i det Hele maa Docenten dog rette sig efter de Studerendes Ønsker og Interesser. Det er klart, at Arbejdet forøges i høj Grad for ham, naar Øvelserne maa bevæge sig paa de forskjelligste Omraader, da han jo altid, saavidt muligt, bør være i Stand til at angive den hensigtsmæssigste Behandling af det paagjældende Emne, samt være i Stand til at kontrollere Gjennemførelsen. Prof. Conrad har imidlertid ikke skyet dette betydelige Arbejde. Han har arbejdet sammen med Deltagerne i sine Seminarøvelser, saaledes som der arbejdes i kemiske og fysiologiske Laboratorier. Og end ydermere er hans Arbejde blevet forøget derved, at han har lagt en stor Vægt paa, at de Arbejder, der udføres af de Studerende under hans Tilsyn, kunne forelægges et større Publikum. Derved øves der paa begge Parter en Pression, der kun kan virke velgjørende: Docenten tvinges til ved Valget af Themata at gaa frem med dobbelt Omhu og til at stille større Fordringer til Bearbejdelsen; Studenten tvinges til at tænke ikke blot paa Indholdet men ogsaa paa Formen. En gjentagen grundig Omarbejdelse af Afhandlingen vil i de fleste Tilfælde være nødvendig; men den ville de Studerende i Almindelighed ikke gjerne paatage sig, naar Afhandlingen ikke er bestemt til Offenliggjørelse, naar de altsaa ikke have Publikums Kritik at frygte. Derfor er det, at Prof. Conrad for nogen Tid siden har besluttet sig

til at samle de af Deltagerne i hans Øvelser udarbejdede Afhandlinger i et særligt Værk*).

Til Forelæsningerne, Examinatorierne og Konversatorierne, til Udarbejdelsen af Afhandlinger og Foredrag, til Diskussionerne og overhovedet til alle de i det Foregaaende nævnte Øvelser kommer endelig

3. Den saakaldte « Anschauungsunterricht ». Ved Excursionerne skal Nationaløkonomen og Statistikerens umiddelbart lære Skuepladsen for de Kjendsgjerninger, han skriver om, at kjende. Excursions-Øvelser ere blevne stedse almindeligere i Tyskland**); thi efterhaanden som de realistiske Bevægelser have gjort sig stærkere gjældende, ere ogsaa i Tyskland Forsøgene paa at skildre de sociale Forhold, og overhovedet Virkeligheden, ud af Forfatterens « egen Bevidstheds Dyb », komne i Miskredit. Særlig for Nationaløkonomen og Statistikerens er det umiddelbare Studium af Virkeligheden nødvendigt; ellers staar han magtesløs ligeoverfor den praktiske Mands Indvendinger. I Erkendelse heraf have nationaløkonomiske Professorer foretaget Udflugter med de Studerende bl. A. til store Fabriker, hvor særligt Storindustriens Organisation er blevet betonet. Her indhentes i det størst mulige Omfang Oplysninger om Produktionstederne for Raastofferne og disses Priser, om Afsætningsforholdene, om

*) Sammlung nationalök. u. statist. Abhandl. d. staatsw. Seminars zu Halle. I. Forordet.

**) Navnlig har Prof. Dr. V. Böhmert, tidligere i Zürich, nu i Dresden, gjort meget, baade ved Ord og Handling, for denne Undervisnings-Form. Se nogle Afhandlinger af ham i Zeitschrift d. k. sächs. statist. Bureaus (især: « Das statist. Seminar des Dresdner Polytechnikums u. k. sächs. statist. Bureaus »). Se ogsaa hans « Das Studium d. Wirtschaftswissenschaften an d. techn. Hochschulen ». Zürich. 1872. S. 44 fg.

Maskinvæsenet og Arbejdets Deling, om Arbejdsløn, Akkordarbejde, Præmiefordeling og Andelssystem, om Fabrikreglementerne, om Arbejdernes Forsikringsforhold, om Arbejderboliger, overhovedet om Arbejdernes Forhold og Kapitalforholdene. Ved en senere Sammenkomst kan saa en af Deltagerne aflægge Beretning om det Sete, og til denne Beretning kan der knytte sig en almindelig Diskussion af de herhenhørende Forhold. — Ved andre Udflugter stifte de Studerende Bekjendtskab med Toldforhold, Børsordningen og Kommunikationsforhold, lære Jernbanevæsenets indre økonomiske Organisation etc. at kjende. Fremdeles Udflugter til Mønster-Landbrug, Besøg af Fængsler, Arbejdshuse, Velgjørenhedsanstalter osv. osv. — At denne Art Undervisning i mange Tilfælde er nødvendig, behøver neppe nogen nøjere Udvikling. Vel ser man — for blot at nævne ét Exempel — mangel en finansvidenskabelig Forfatter vidtløftigt udtale sig om den heldigste Form for Brændevinsafgiften, om Mæskekar m. m.; — men hvorledes han kan have nogen begrundet Mening herom, naar han aldrig har saa meget som set og overhovedet i det heldigste Tilfælde kun har en yderst uklar Anelse om, hvad Brændevinsbrænding, Mæskekar etc. er, er ikke godt at vide. — Den nævnte Undervisning kan altsaa i mange Tilfælde være saa temmelig nødvendig. Men det vil naturligvis ofte være vanskeligt eller umuligt for vedkommende nationaløkonomiske Professor at lede den. Hvad er der at gjøre herved? I Tyskland have nationaløkonomiske Professorer, der manglede de nødvendige tekniske Forudsætninger, undertiden ordnet Sagen saaledes, at de vel selv tog Del i Excursionen, men dog overdrog den egenlige Ledelse af den til en dertil kvalificeret Tekniker, en teknisk Professor f. Ex.

Gjennemførelsen af den foreslaaede Reform er en af Betingelserne for, at Folket kan blive gennemtrængt af den økonomiske Dannelse, der nu savnes saa haardt. Men er den mulig? Ganske sikkert! Om enkelte af de i det Foregaaende anbefalede Midler gjælder det maaske, at de ville støde paa Vanskeligheder, der ikke let lade sig fjerne; men de fleste af dem ville i og for sig meget vel kunne bringes i Anvendelse ogsaa i Danmark. Under de nu bestaaende Forhold vil der imidlertid rejse sig en Hindring mod Reformens Gjennemførelse, i alt Fald imod en mere fuldstændig Gjennemførelse af den. Reformen gaar jo, som man vil have bemærket, ikke ud paa en Afskaffelse eller Indskrænkning af de bestaaende Undervisningsformer; den gaar ud paa Indførelsen af helt eller delvis ny Undervisningsformer. Den gaar, med andre Ord, ud paa en positiv Arbejds-Forøgelse, og, lad os kun tilstaa det, en betydelig Forøgelse. Men en Forøgelse af Arbejdet synes at forudsætte en Forøgelse af Lærerpersonalets Størrelse. To Universitetslærere i alle de økonomiske og statistiske Fag er dog vel sparsomt for et helt Land. Staten maa altsaa, paa den ene eller den anden Maade, ofre noget mere paa den offentlige nationaløkonomiske Undervisning. For hvad den ofrer herpaa, vil den faa Erstatning, rigelig Erstatning. En Henvisning til Tyskernes mangelfulde økonomiske Dannelse gjendriver ikke denne Paastand; thi naar det tyske Folk, trods en partiel Gjennemførelse af de anbefalede Midler, fremdeles mangler økonomisk Dannelse, da er Grunden den, at andre Betingelser have manglet; — den akademiske Undervisning er selvfølgelig ikke Alt. En stærk og frodig Udvikling af Videnskaben forhindrer

— hvad vi bl. A. se i Tyskland — ikke Folket i at blive misregeret; — den er ikke Alt; men Meget er dog afhængig af den.

Hvis den Indvending kunde tænkes, at de i det Foregaaende anbefalede Forholdsregler ere for doktrinære, for besværlige, eller overflødige, eller til ingen Nytte, eller Lignende, — saa vil det følgende Afsnit bidrage til at stille det hele omhandlede Spørgsmaal i et klarere Lys.
